

NACIONALINIS MOKYKLŲ PAŽANGOS STEBĖJIMO IR IŠORINIO VERTINIMO MODELIS „VAIKAS CENTRE“

SANTRAUKA

Vertybinis pagrindas – *Geros mokyklos koncepcija*. Koncepcija dera su UNESCO ir OECD formuojama švietimo politikos kryptimi, akcentuojančia kokybišką ir įtraukų ugdymą, mokinių gerovę ir duomenimis grįstą švietimo sistemos tobulinimą.

Teorinis pagrindas – koncepcija realizuojama taikant tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose įsitvirtinusius ir empiriškai pagrįstus modelius.

Kaitos kryptys – nuo intervencinio prie neintervencinio modelio, nuo mokyklų vertinimo vieną kartą per keletą metų iki sisteminio visų mokyklų vertinimo kiekvienais metais, nuo dirbtinio intelekto (toliau – DI) galimybių neišnaudojančio link jomis grindžiamo modelio, nuo *status quo* situacijos fiksavimo mažoje tikrinamų mokyklų dalyje prie jos stebėsenos ir prognozavimo visose Lietuvos mokyklose.

Modelio architektūra – siūlomą išorinio vertinimo modelį sudaro trys tarpusavyje susijusios dalys:

- a) mokinių akademiniai pasiekimai, jų dinamika ir mokyklos indėlis į mokinių pasiekimus (angl. *School value added*¹);
- b) mokinių ir mokytojų psichologinė gerovė;
- c) mokinių mokymąsi ir asmens ūgtį apibūdinantys konstruktai ir kompetencijos^{2,3}.

Vertinimo organizavimas – rodikliai renkami, analizuojami ir interpretuojami pasitelkiant automatizuotus neintervencinius DI grįstus sprendimus.

Nacionalinė mokyklų pažangos švieslentė – pagrindinis išorinio vertinimo modelio informacinis įrankis, skirtas mokyklų pažangai stebėti. Jos prototipas pateikiamas www.vaिकासcentre.lt. Švieslentėje kaupiami, analizuojami ir atvaizduojami pagrindiniai mokyklų veiklos rodikliai, jų kaitos tendencijos ir prognozės. Mokyklos lygmeniu duomenys naudojami savianalizei ir veiklai tobulinti. Nacionaliniu lygmeniu – siekiant identifikuoti sisteminius dėsningumus, vertinti švietimo politikos poveikį ir priimti duomenimis grįstus sprendimus, remiantis ne pavienių mokyklų vertinimu, o nuolatine visos šalies švietimo sistemos stebėseną.

Pagrindiniai nacionalinės švietimo stebėsenos rodikliai yra akademinė pažanga ir psichologinė gerovė. Mokymąsi ir asmens ūgtį apibūdinantys konstruktai pirmiausia naudojami šiems rezultatams interpretuoti, prognozuoti bei mokyklos veiklos tobulinimui planuoti, ir patys savaime nėra laikomi intervencijos pagrindais.

Siūlomas modelis sudaro prielaidas pereiti nuo dažnai pavėluoto reagavimo prie ankstyvo rizikos signalų atpažinimo ir savalaikės pagalbos, taip didinant kiekvieno vaiko galimybes patirti sėkmę, neatsižvelgiant į gyvenamąją vietą, socialinę aplinką ar individualius ugdymosi poreikius.

Ugdymo(si) aplinka – tinkama fizinė infrastruktūra laikytina svarbia *Geros mokyklos koncepcijoje* koduojama sėkmingos mokyklos veiklos prielaida, už kurią atsako mokyklos Savininkas.

Dabartinių vertintojų vaidmens kaita:

¹ OECD. (2008). Measuring improvements in learning outcomes: Best practices to assess the value-added of schools. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264050259-en>

² World Economic Forum. (2015). *New vision for education: Unlocking the potential of technology*. World Economic Forum.

³ OECD. (2018). The future of education and skills: Education 2030 [Position paper]. OECD Publishing.

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and- skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf [1, 2, 3]

- koncepcija nenumato vizitų į mokyklas vertinimo metu, tad vertintojai tampa pagalbos teikėjais ir pokyčių konsultantais;
- pamokos stebėjimas pirmiausia laikomas vidinio mokyklos veiklos tobulinimo dalimi;
- išoriniai vizitai ŠMSM, NŠA arba Savininko iniciatyva organizuojami tik reaguojant į reikšmingus neigiamus neintervencinės išorinio vertinimo sistemos užfiksuotus rodiklių pokyčius, pirmiausia suteikiant galimybę pačiai mokyklai parengti ir bent vienus metus įgyvendinti ugdymo kokybės gerinimo planą.

IŽANGA

Tikriausiai kiekvienas tėtis ir mama, veddami vaiką į pirmą klasę, pirmiausia galvoja apie tris paprastus dalykus. Pirmą, kad vaikui mokykloje patiktų ir sektųsi mokytis. Antra, kad sutiktų savo darbą ir vaikus mylinčius mokytojus ir rastų gerų draugų. Trečia, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos augti savarankiškai, atsakingu ir doru žmogumi. Nors šie lūkesčiai atrodo paprasti, jais atskleidžiama ugdymo esmė – mokyklos sėkmė matuojama pagal tai, kiek veiksmingai mokykla prisideda prie vaiko augimo ir gyvenimo. Manome, kad akademiniai pasiekimai, psichologinė gerovė ir asmens ūgtis yra esminiai mokyklos ir vaiko sėkmės dėmenys. Visi jie yra vienodai svarbūs harmoningam ugdymui, kurio centre yra vaikas.

Šis požiūris – tai siūlomos koncepcijos atspirties taškas. Pagal jį išorinio vertinimo metu siekiama išsiaiškinti, kiek sėkmingai mokykla tenkina esminius vaiko poreikius ir sudaro tam būtinas sąlygas. Vertinimo sistemos paskirtis – ne tik įvertinti esamą būklę ir pasiektus rezultatus, bet ir nuolat stebėti mokyklos ir vaiko raidos trajektoriją, užtikrinant savalaikį grįžtamąjį ryšį, ankstyvą reikšmingų tendencijų atpažinimą ir nuolatinio mokyklos veiklos tobulinimo prielaidas. Taigi išorinis vertinimas turėtų padėti:

- a) suprasti, kaip mokykla tenkina akademinius, psichologinius ir asmens ūgčiai svarbius mokinių poreikius;
- b) įvertinti mokyklos sukuriamą indėlį šiose srityse;
- c) stebėti ir prognozuoti mokyklos veiklos raidą, siekiant užtikrinti aukštus akademinius pasiekimus, tinkamą psichologinės gerovės lygį ir sąlygas visapusiškai mokinių ūgčiai.

TEORINIS PAGRINDAS

Išorinio vertinimo modelis grindžiamas *Geros mokyklos koncepcijoje* išdėstytais siekiais, laikant ją vertybiniu pagrindu. Siekiant operacionalizuoti *Geros mokyklos koncepciją*, jos siekiai susiejami su moksliniais instrumentais, leidžiančiais juos paversti nuosekliai stebimais ir vertinamais rodikliais. Pagrindine operacinio lygmens mokslinė prieiga pasirinkta Apsisprendimo teorija (angl. *Self Determination Theory*) – viena geriausiai įsitvirtinusių^{4,5} ir empiriškai pagrįstų teorijų, tyrinėjančių asmens augimą. Teorijos centre – trys esminiai asmens gerovę lemiantys veiksniai, t. y. kompetencijos (gebėjimų) augimas, ryšys su aplinkiniais ir asmens autonomiškumas. Visi jie yra glaudžiai susiję su trimis pagrindiniais siūlomo modelio dėmenimis: akademinė pažanga, psichologinė gerovė ir asmens ūgtimi.

RODIKLIAI IR JŲ ANALIZĖ

⁴ Howard, J., Bradshaw, E. & Ryan, R. Future directions for self-determination theory: Introduction to the special issue. *Motiv Emot* 50, 1–12 (2026). <https://doi.org/10.1007/s11031-025-10160-y>

⁵ Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2019). Brick by brick: The origins, development, and future of self-determination theory. In A. J. Elliot (Ed.), *Advances in motivation science* (pp. 111–156). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/bs.adms.2019.01.001>

Vertinami šių sričių duomenys:

1. Akademiniai pasiekimai ir mokyklos indėlis. Akademinių pasiekimų vertinimas apima absoliučių rezultatų fiksavimą, dinamiką (pažangą arba regresą) ir mokyklos indėlį. Mokyklos indėlis į mokinių pasiekimus suprantamas kaip mokyklos sukuriamą pridėtinę vertę (MPV) pagal tarptautinėje praktikoje įsitvirtinusį apibrėžimą, kuriuo remiantis pridėtinė vertė yra mokyklos indėlis į mokinių akademinę pažangą, viršijančią prognozuojamą pasiekimų lygį.

Prognozuojamas mokinių pasiekimų lygis skaičiuojamas atsižvelgiant į kiekvienos mokyklos mokinių socialinio-ekonominio konteksto veiksnius. Mokyklos indėliui į mokinių pasiekimus įvertinti pasaulyje naudojamos skirtingos metodologijos⁶. Konkreti metodologija pasirenkama kitame etape.

2. Psichologinė gerovė. Laikantis besimokančios mokyklos principų ir mokyklos, kaip ekosistemos, sampratos, psichologinė gerovė šiame modelyje suprantama kaip mokinių ir mokytojų emocinės bei psichologinės savijautos mokyklos kontekste visuma, todėl stebėtini abiejų grupių rodikliai.

3. Mokymąsi ir asmens ūgtį apibūdinantys konstruktai ir kompetencijos.

Moksliniai tyrimai rodo, kad kai kurie mokymąsi ir asmens ūgtį apibūdinantys konstruktai yra reikšmingai susiję su ilgalaikiais akademiniiais rezultatais, psichologine gerove ir sėkmingu asmens funkcionavimu visuomenėje. Todėl tikslinga kartu stebėti konstruktus, padedančius interpretuoti akademinius rezultatus. Atsižvelgiant į mokinių amžių, vertinamų konstrukty rinkinys gali skirtis.

Modelis grindžiamas trumpų, validuotų matavimo instrumentų naudojimu, bendrą vieno vertinimo klausimų skaičių išlaikant nedidelį (apie penkiolika klausimų).

Esminiai mokymąsi ir asmens ūgtį apibūdinantys konstruktai⁷

1–4 klasės	5–8 klasės	9–12 klasės
Skaitymo motyvacija	Skaitymo motyvacija	Skaitymo motyvacija
Mokymosi įsitraukimas	Mokymosi įsitraukimas	Mokymosi įsitraukimas
Atkaklumas	Atkaklumas	Atkaklumas
Augimo mąstysena	Augimo mąstysena ⁸	Augimo mąstysena
Papildomos XXI a. kompetencijos⁹		
	Kritinis mąstymas	Kritinis mąstymas
	Problemų sprendimas	Problemų sprendimas
	Kūrybingumas ¹⁰	Kūrybingumas
	Komunikavimas	Komunikavimas
	Bendradarbiavimas	Bendradarbiavimas
	Iniciatyvumas	Iniciatyvumas

UGDYMOSI APLINKA

⁶ Leckie, G., & Prior, J. J. R. (2022). A comparison of value-added models for school accountability. *School Effectiveness and School Improvement*, 33(3), 416–441. doi.org

⁷ Daugumą šių kompetencijų Pasaulio ekonomikos forumas laiko XXI a. būtinomis kompetencijomis. World Economic Forum. (2015). *New vision for education: Unlocking the potential of technology*. World Economic Forum.

⁸ OECD (2025), „Mindsets and learning: How believing in personal growth is linked to achievement“, *PISA in Focus*, No. 131, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e4f1a16f-en>.

⁹ Gali būti matuojama kelerių metų ciklais (pvz., kas dvejus metus). Galutinis sąrašas priklausys nuo galimybės patikimai ir lengvai išmatuoti šiuos gebėjimus.

¹⁰ OECD (2024), *PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/765ee8c2-en>.

Tinkama ugdymosi aplinka laikytina viena iš esminių *Geros mokyklos koncepcijoje* įtvirtintų kokybiško ugdymo prielaidų. Moksliniai tyrimai rodo reikšmingą fizinės ugdymosi aplinkos ryšį su mokinių ir mokytojų psichologine gerove, mokymosi motyvacija ir akademiniiais pasiekimais¹¹. Be to, ugdymosi aplinka atspindi ne tik mokyklos, bet ir Savininko – savivaldybės ar valstybės – atsakomybę užtikrinti sąlygas kokybiškam ugdymui. Todėl siūloma, kad nacionaliniame mokyklų pažangos stebėsenos ir išorinio vertinimo modelyje būtų kaupiami ir kontekstiniai duomenys apie ugdymosi aplinką. Šie duomenys nėra laikomi mokyklos veiklos rezultatais, tačiau naudojami rezultatams interpretuoti ir sprendimams priimti.

RODIKLIŲ SURINKIMAS IR DAŽNUMAS

Automatizuotas akademinės pažangos duomenų rinkimas vykdomas surenkant duomenis iš:

- a) el. dienynų (nuolat);
- b) VBE, NMPP (periodiškai);
- c) psichologinės gerovės ir (d) ūgtį apibūdinančių konstruktyvų duomenys renkami atliekant apklausas.

Apklausa vykdoma decentralizuotai, naudojant nepriklausomą (valstybinę) platformą, taip mažinant mokyklos personalo įtaką duomenų surinkimo procesui. Analizė ir pirminis rezultatų interpretavimas gali būti automatizuojami pasitelkiant DI sprendimus. Apibendrinta duomenų „momentinė fotografija“ daroma du kartus per metus – mokslo metų pradžioje (spalį / lapkritį) ir pabaigoje (gegužę / birželį).

Mokyklos aplinkos duomenys (jei renkami) atnaujinami naudojantis DI sistemomis kartą per metus.

NEINTERVENCINĖ DIRBTINIŲ INTELEKTŲ PAGRĮSTA DUOMENŲ SURINKIMO SISTEMA

DI įrankiai leidžia pereiti nuo epizodinio kas kelerius metus vykdomo išorinio vertinimo prie realiuoju laiku veikiančio neintervencinio duomenų rinkimo ir pažangos stebėjimo. Duomenys surenkami, analizuojami ir pateikiami realiuoju laiku suprantamų informacinių suvestinių (angl. *dashboard*) forma. DI paskirtis – operatyviai aptikti dėsningumus, anomalijas ir rizikos signalus, pastebėti mažėjančią mokinių pažangą, prastėjančią emocinę savijautą arba kitus nepageidaujamus procesus.

Šiame modelyje DI sistema generuoja signalus, o sprendimai lieka mokyklos, Savininko ir ŠMSM / NŠA prerogatyva. Modelis nesieja konkrečių rodiklių pokyčių su automatinėmis intervencijomis. Sprendimai dėl reagavimo pobūdžio, laiko ir masto priimami atsižvelgiant į rodiklių visumą, jų dinamiką, kontekstinius duomenis ir turimus žmogiškuosius išteklius.

Ateities scenarijuje siūloma plėtos kryptis – išnaudoti DI prognostinėms funkcijoms.

Vertintojų – konsultantų vaidmuo. Techninį duomenų surinkimo ir analizės darbą perdavus automatizuotoms DI sistemoms, dalis dabartinių vertintojų galėtų tapti mokyklų konsultantais, padedančiais tobulinti mokyklos veiklą atsižvelgiant į DI pagrindų veikiančios išorinio vertinimo sistemos teikiamus duomenis. Kartu svarbu išlaikyti valstybinius vertintojus tiems atvejams, kai ŠMSM, NŠA, Savininkas mato poreikį inicijuoti individualų vertinimą.

Privalumai. Esminiai DI pagrindų veikiančios sistemos privalumai:

- nuolatinė visų Lietuvos mokyklų ugdymo kokybės stebėseną;

¹¹ <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.04.009>

- greitas reakcijos laikas į vaiko ir mokyklos interesų neatitinkančią ugdymo aplinką;
- administracinės naštos mažinimas;
- efektyvesnis žmogiškųjų ir finansinių išteklių panaudojimas;
- pasitikėjimo mokyklomis stiprinimas (nes atsisakoma vizitų ir mokykloms suteikiama galimybė pačioms tobulinti veiklą).

Sistemos plečiamumas (angl. *scalability*) – vienas esminių tokios sistemos sukūrimo principų. Siūloma pradėti nuo kritinių rodiklių ir nuosekliai plėsti sistemą, ilgainiui sukuriant nacionalinę mokinio pažangos duomenų infrastruktūrą. Ji būtų grindžiama unikaliu pseudonimizuotu mokinio identifikatoriumi ir leistų stebėti individualias mokymosi trajektorijas per visą ugdymo(si) laikotarpį.

KAITOS VEKTORIUS

Moksliskai įrodyta, kad išorine motyvacija ir kontrole grįstos priemonės yra mažiau veiksmingos negu tos, kurios paremtos vidiniu poreikiu augti, tobulėti ir keistis. Siūlomas modelis numato išorinio vertinimo kaitą – nuo išoriniu poveikiu, įskaitant fizinius vizitus, grindžiamos kontrolės pereinama prie neintervencinės automatizuotos duomenų surinkimo ir analizės sistemos, taip stiprinant pačių mokyklų atsakomybę už veiklos tobulinimą.

Įdiegus naują išorinio vertinimo modelį bus daugiau galimybių savarankiškai tobulinti mokyklos veiklą, mokyklos gaus daugiau įrankių, leidžiančių sistemiškai analizuoti veiklos rezultatus. Daroma prielaida, kad veiksmingai vykdoma tobulinimo veikla ilgainiui atspindi mokinių pažangos, bendruomenės gerovės ir kituose išorėje stebimuose rodikliuose.

Siūlomas modelis atskiria vertinimą ir pagalbą. Neintervenciniu būdu įvertintos mokyklos pirmiausia pačios rengia ir įgyvendina tobulinimo veiklą planą, o vėliau, esant poreikiui, Savininkas, NŠA ir ŠMSM gali imtis tiesioginės intervencijos, pasitelkdami išorinius konsultantus.

Modelis nesieja konkrečių rodiklių pokyčių su automatinėmis intervencijomis. Sprendimai dėl reagavimo pobūdžio, laiko ir masto priimami atsižvelgiant į rodiklių visumą, jų dinamiką, kontekstinius duomenis ir turimus žmogiškuosius išteklius.

PAMOKŲ STEBĖJIMAS

Pamokų stebėjimas ne(be)laikomas pagrindiniu išorinio vertinimo (IV) elementu. Viena vertus – dėl kintančio ir holistiškesnio IV modelio, kita vertus, dėl laikotarpio diktuojamų pamokos pokyčių (mokytojų kaita, neprisirišimas prie vienos darbo vietos, korepetitorių vaidmuo, veiksmingas DI, kaip mokymosi pagalbininko, naudojimas, akcentuojant ne tik tai, kas vyksta per pamoką).

Pamokų stebėjimas laikytinas mokyklos lygiu vykdomų procesų sudėtine dalimi, o ne išorinio vertinimo objektu. Siūlomas modelis numato pamokų stebėjimą integruoti į mokyklos veiklos priemonių tobulinimo visumą, suteikiant jam tikslingesnę vietą.

SKAIDRUMAS

Svarbiu pažangos veiksniumi laikytinas skaidrus duomenų pateikimas ne tik Savininkui, sprendimų priėmėjams ir mokyklų bendruomenėms, bet ir plačiajai visuomenei.

RIZIKOS VEIKSNIAI

Modelį siūlome diegti laipsniškai. Kaip esmines rizikas vertiname šiuos veiksniai:

- DI sistemos sukūrimas, duomenų masyvų sujungimas, draugiškos vartotojo sąsajos sukūrimas ir sklandus sistemos veikimas;
- vertintojų vaidmens ir jų veiklos sistemos perplanavimas;
- galimybių mokykloms naudotis vertintojų – konsultantų paslaugomis finansavimo užtikrinimas;
- veiklos tobulinimo kultūros mokykloje kūrimas kaip esminis paradigminis pokytis, siekiant, kad neintervencinio vertinimo metu surinkti turimi duomenys būtų naudingi ir realiai naudojami planuojant pokyčius mokyklos ir savivaldos lygmeniu;
- duomenų ekologijos ir patikimumo užtikrinimas, apsaugant periodinių apklausų rezultatus nuo dirbtinio rodiklių gerinimo poveikio;
- priklausomybė nuo išorinių tiekėjų el. dienynų, kuri valdoma įdiegiant privalomus valstybinius atvirų duomenų integracijos (API) standartus dabartiniams tiekėjams ir (arba) sukūriant ir įdiegiant nacionalinį el. dienyną;
- koncepcijos nuoseklumo išlaikymas praktinio plėtojimo ir įgyvendinimo etapais, įtraukiant koncepcijos rengėjus į tolesnę modelio plėtrą;
- būtinų teisės aktų pakeitimų inicijavimas, korektiškas BDAR nuostatų įgyvendinimas.

Rengėjai (abėcėlės tvarka)

dr. Sandra Balevičienė

Raimonda Blužienė

Rita Gagiškienė

Prof. dr. Modestas Gelbūda

dr. Arūnas Šileris

Virgilijus Žilinskas